

Naturvårdare – åk 6 och uppåt

Dela upp eleverna i grupper om ca 3 elever. Varje grupp får ett inplastat kort med information om ett djur, en växt eller en vattenvårdande åtgärd. Gruppens uppgift är att undersöka hur miljön är för detta djur eller växt och vilka åtgärder man skulle kunna vidta för att förbättra miljön. Alt om det är en vattenvårdande åtgärd så ska gruppen se om denna åtgärd är gjord i området och hur man skulle kunna göra flera liknande åtgärder.

Låt dem dokumentera med mobilkamera. När de är klara går de tillbaka till en lärare och rapporterar – samt får ett nytt kort att jobba med. I skolan ska klassen sedan skriva en rapport med sina förslag till åtgärder.

Är ni på promenad och har med er dessa kort så dela på samma sätt in eleverna i grupper om 3 elever samt ge dem varsitt kort att jobba med på promenaden. Samla alla efter ett tag och gå igenom resultat samt byt kort. Låt dem även dokumentera.

Hur är miljön för öringen här? Hur skulle den kunna förbättras?

Läs faktatexten om öringen. Det är populärt att fiska öring i Skånes åar! För att fiska behöver man ett fiskekort. Det finns regler kring vilka storlekar på öring man får fiska upp.

Öring behöver **grus** med 1-5 cm stora stenar. Där gräver den ner sin rom under leken så att den inte flyter iväg. Att öringen leker betyder att den parar sig och lägger ägg. Det måste vara strömt, annars lägger sig lera ovanpå äggen så att de kvävs.

Öring vill att det ska växa **träd som skuggar** vid ån så att vattnet inte blir så varmt. Svalt vatten är mer syrerikt. Bladen som faller ner i vattnet är också näring åt **småkryp** som öringen äter.

Öring behöver **mycket stenar och grenar** i vattnet – där trivs småkryp som öringen äter.

Öring behöver kunna simma upp och nerför ån. Det får inte vara några **hinder** där den inte kan komma fram – exempelvis vägtrummor. Man kan bygga trappa till öringen som den kan hoppa upp i stegvis.

Foto I Ljungblom. Blåherremölla.

Öring

Öringen (*Salmo trutta*) föds i rinnande vattendrag där de vuxna öringarna placerat sina ägg i gropar under lekperioden på hösten. Arten finns i hela Sverige och lever både i hav, insjöar och vattendrag.

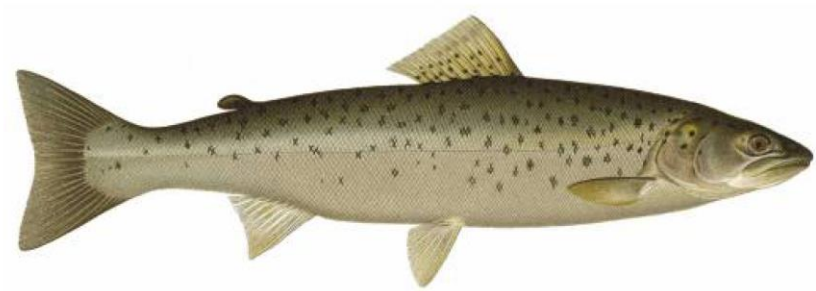

Illustration: Wilhelm von Wright

Utbredning

Öring finns över hela landet, från kusten till fjället, och hittas även i kustvatten från Haparanda till Strömstad.

Lek

Öring leker på hösten i rinnande vatten, från små bäckar till de stora älvarnas strandzon. Den befruktade rommen läggs i lekropar på väl strömsatta sträckor av vattendrag och täcks över av grus och sten. Påföljande vår kläcks rommen.

Vandringar

En del öringbestånd stannar i hemnavattendraget för att växa sig stora. För de bestånd som vandrar tar det ett till fem år innan de unga öringarna är stora nog (10–25 centimeter) för att vandra till havet eller en insjö.

De stannar i ett halvt till tre år i havet eller sjön innan de vandrar tillbaka för lek. Småvuxna havsöringsbestånd brukar vandra som mest 20 mil, medan långvandrare från de sydligare åarna vandrar betydligt längre.

Ålder och storlek

Öringen blir köns mogen vid 2–7 år. Havsöringen är vanligen minst 60 centimeter vid sin första lek i Östersjöns vattendrag och 35–50 centimeter på Västkusten.

Den maximala ålder som uppmätts hos en öring är 18 år, men en mer ordinär maximal ålder rör sig runt 7–10 år. En stor havs- eller insjööring kan nå en vikt på 15 kilo.

Levnadssätt

Alla öringar föds i rinnande vatten och medan vissa tillbringar hela sitt liv i vattendraget vandrar andra iväg till sjöar eller hav för att växa sig stora.

Läs texten nedan. Var finns en bra miljö för vedlevande insekter här? Hur skulle man kunna förbättra för dem?

Rödlistade vedinsekter – var finns de?

- Det finns 542 rödlistade insektsarter som kräver död ved. Antalet rödlistade arter som lever på olika trädslag varierar från 5 på rönn till 202 på ek.
- Gran och tall är ganska lika och skiljer sig tydligt från lövträden beträffande de arter som utnyttjar träden. Bok-ek, al-bok och avenbok-hassel är exempel på andra par som har liknande artuppsättningar.
- Egenskaper som påverkar förekomsten av rödlistade arter är vedens grad av förmultning och solexponering och om veden är stående eller liggande. Bränd ved, grov ved och hålträd är vedtyper som är relativt ovanliga i dagens svenska skogar och som många rödlistade arter föredrar.

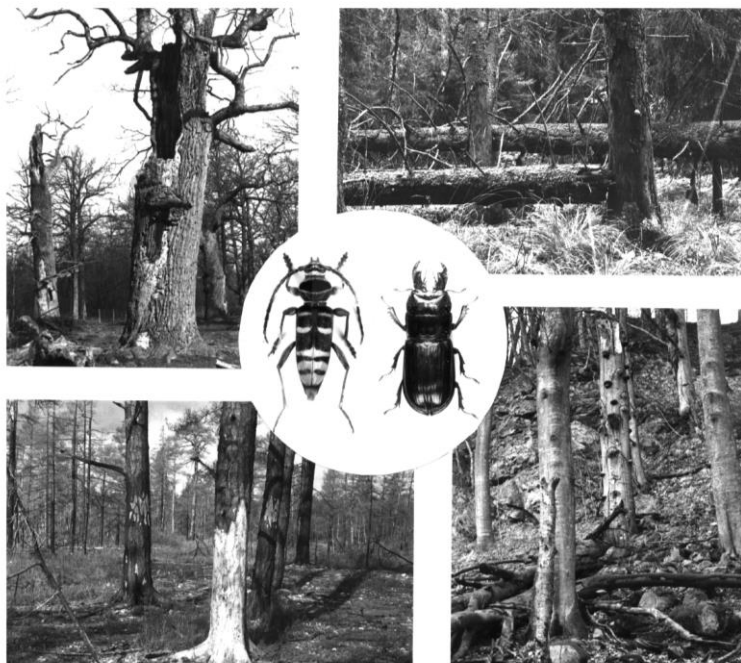

Foto och kollage Rune Axelsson

- För att bevara biologisk mångfald är det viktigt att man sparar träd av många olika typer som kompletterar varandra. Vid planering av naturvårdsåtgärder i skogsbruket kan denna sammanställning vara användbar.

Erosion. Hur ser strandbrinken ut längs med ån? Är det risk att jorden rasar ner och hamnar i vattnet?

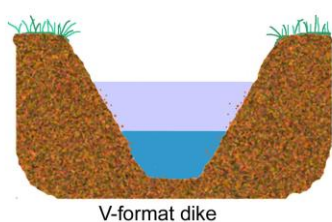

Foto I Ljungblom

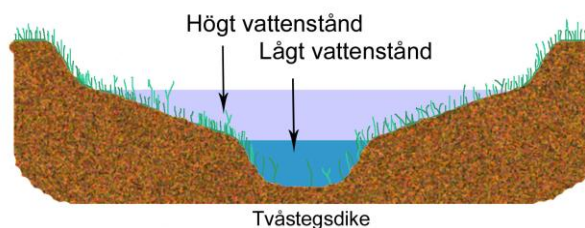
Då blir vattnet grumligt och jorden tillför också näring till vattnet så att det kan bli övergött.

Åarnas vatten rinner ut i havet och bidrar till övergödning med algbloomningar och syrebrist.

Se nedan bilder på hur man kan fasa ner kanterna på ån med ett så kallat tvåstegsdike. Då får växter lättare att växa ända fram till vattnet och rötterna håller fast jorden så att den inte lika lätt rasar ner. Buskar och träd kan få fäste och bli ett skydd för djur som vill komma och dricka. Många hotade växter behöver mark som översvämmas ibland eftersom det är brist på sådan mark nuförtiden i Skåne. De trivs bättre i ett tvåstegsdike. Det behövs extra mark kring ån för att kunna bredda den.

V-format dike

Tvåstegsdike

Illustration I Ljungblom

Hur är det att vara groda, padda eller salamander här? Vad mer skulle kunna göras?

Foto I Ljungblom

Det finns drygt 7 200 arter groddjur i världen, i Sverige har vi 13 arter. Två av dessa är salamandrar, tre är paddor och åtta är grodor. Alla svenska groddjursarter är fridlysta, fem arter är hotade enligt den svenska rödlistan 2020. Ladda ner appen **Grodguiden** för att höra lätena!

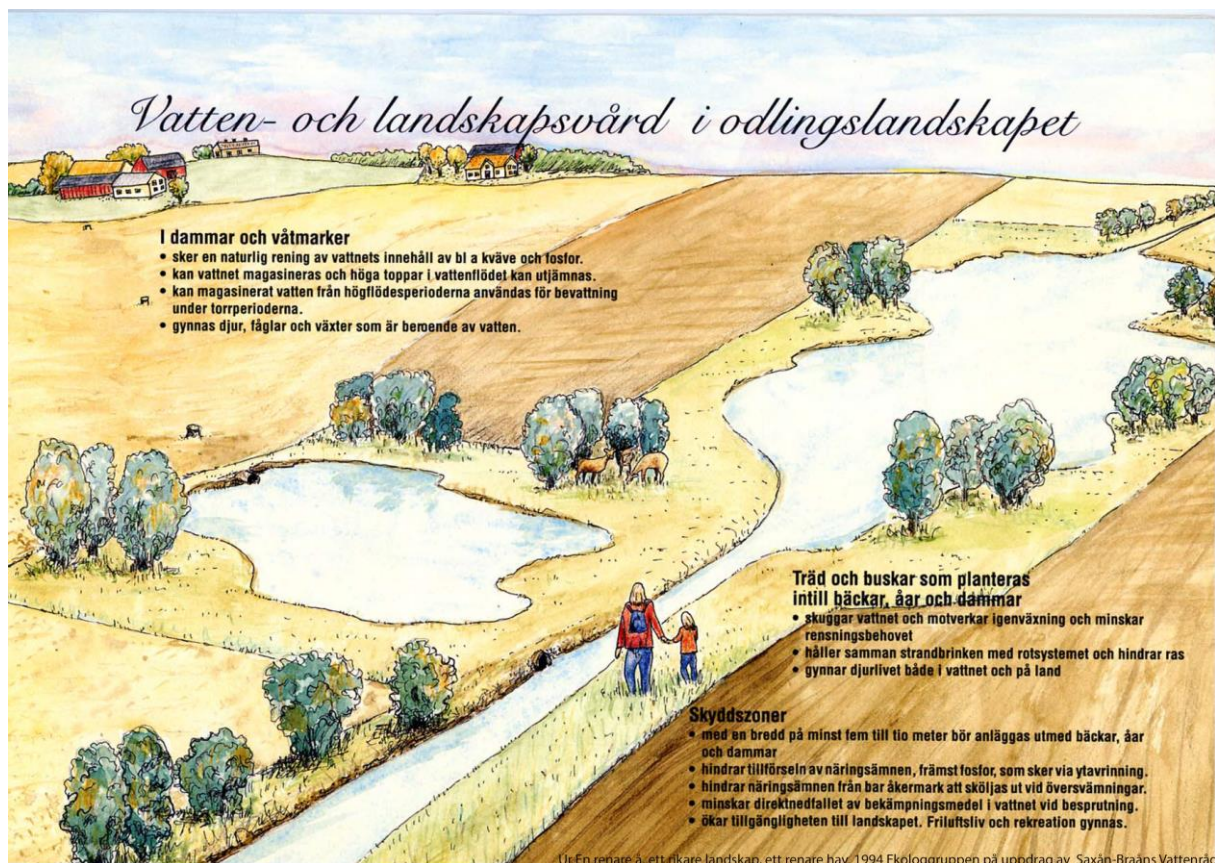
Grodor tycker om dammar eller våtmarker **utan fisk** där de kan lägga sina ägg på våren. Dammarna får inte vara så små **att de torkar ut** innan smågrodorna kan gå upp på land! Fisk äter grodyngel.

Innan man började tillverka och lägga ut handelsgödsel på åkrarna så spred man ut näringsrik lera – mörgel - som man grävde upp. Det lämnade **mörghål** som fylldes med vatten. Man kan ofta se dem ute på åkrarna som små öar med träd omkring. Dessa är **viktiga grodvatten** eftersom de ofta är fiskfria. Ibland blir de fyllda med skräp.

Hjälp grodor genom att sätta upp skyltar vid **vägar där de vandrar** över på våren och genom att anlägga en damm i din trädgård!

Vilka ekosystemtjänster hittar du tecken på här? Hur skulle vi kunna få flera ekosystemtjänster här? Dokumentera dem med mobilkamera.

En ekosystemtjänst är en tjänst som naturen utför åt oss gratis som t ex rening av vatten. En våtmark kan rena vatten genom att växter tar upp näringsämnen och gifter bryts ner av organismer i vattnet. I ån och våtmarken lever insekter som konkurrerar med skadeinsekter på åkrar. I naturen lever bin och humlor som pollinerar bär och frukt. Att vistas i naturen är bra för vår hälsa och gör oss friskare.

Hur är förutsättningarna för biologisk mångfald här? Vad mer skulle kunna göras?

För att få en rik biologisk mångfald behövs många **olika livsmiljöer** så att många olika arter av djur och växter kan trivas.

En **slingrig** å är bra eftersom vattnet saktar ner och får mera tid på sig att renas. **Grenar, stenar och löv** i ån ger mat och skrymslen att gömma sig i för smådjur och fisk.

Träd vid ån ger skydd för djur som vill komma och dricka. Skuggan från träden sänker vattentemperaturen och det gör också att vattnet blir mera syrerikt och bättre för djurlivet i ån.